

si je priredil Jurčič svoj način ustvarjanja, ki je obstajal v zbiranju in opisovanju originalov in tipov, grupiranih v povest, razvijajočo se sredi ljudskih npravov in običajev. (II. zv., str. I.)

Njegove beležnice so polne govoric, izrekov, pregovorov, izrazov in slikovitih, krepkih narodnih metafor; te zbirke je nadaljeval do konca svojega življenja (I. zv., VII, VIII.) V tesni zvezi s pripravo na pisateljevanje je bilo njegovo zbiranje narodnega blaga. (Ibd. XI.)

Spise, ki so objavljeni v teh zvezkih, je Jurčič pisal še kot gimnazijec (I. zvezek), ali pa tik pred odhodom z ljubljanske gimnazije in pred vstopom v široki vseučiliški svet dunajski (II. zv., str. I.). Že ti spisi kažejo ogromen talent našega prvega romanopisca.

Čitanje teh uvodov in opomb je pravi užitek. S pravo virtuoznostjo so pa analizirani posamezni spisi, da ima lajik pravi užitek pri tem.

Prijatelju moramo biti hvaležni, da se je lotil tega ogromnega dela ter nam osvetil marsikatero nepoznano stvar pri Jurčiču. Nad vse pa se mu je posrečil dokaz onega izrednega vpliva Levstikovega na Jurčiča. Ko bomo imeli pred seboj celotno izdajo, bomo lahko ponosni nanjo. Oprema je okusna, korektura z malenkostnimi izjemami brezhibna. O jeziku referent ne more govoriti, ker prvotiskov nima pri rokah. *Dr. R. Mole*

Izpopolnjena in izenostavljena silogistika, sledeča metodi kompleksnih števil. (Nov donesek k eksaktni logiki; obenem pomožna knjiga za logiko.) Spisal Mihael Markič, profesor na kr. drž. realni gimn. v Novem mestu. 1920. Založil L. Schwentner v Ljubljani.

Učena reč! Tako sem dejal sam pri sebi, ko sem prečital Markičevo razpravo. Zato pa jo tudi brez usmiljenja zadene usoda takih spisov pri nas: non leguntur.

Markič si je s svojim spisom postavil za nalogo, »spraviti red v silogistiko« in pa »kolikor mogoče izenostaviti pravila silogistike« (str. 20), in sicer — »s pomočjo kompleksnih števil« (str. 3).

Z ozirom na metodo, po kateri skuša Markič priti do svojega cilja, je torej njegov spis kos matematike, posebe algebrske logike, kakor jo umevajo Angleži Hamilton, Boole, Jevons, Morgan ali med Nemci Schroeder, Cantor itd. Bistvo matematske logike je v tem, da se za pojme in pojmovne odnose poslužuje matematskih simbolov ter da celo matematske operacije, n. pr. multiplikacijo, porablja za stvarno logična izvajanja, čeprav gresta predmet algebre in pa predmet logike bistveno vsaksebi; kajti matematika jemlje v misel količine, logika pa poleg količin tudi kakovosti. Kar zadeva metodo, veljajo torej v Markičevem spisu vsi razlogi, oziroma pomisleki, kateri veljajo za matematsko logiko sploh in ki jih vsaj deloma Ziehen navaja v svoji obširni, pravkar obelodanjeni Logiki.¹

Silogistika! Bojim se, da že ukvarjanje s silogistiko samo prinese učenemu pisatelju to plačilo, da — Kranjec moj mu osle kaže. In taka pobotnica Markičevih prizadevanj bi niti ne bila kdovekaj čud-

¹ Ziehen, Lehrbuch der Logik auf positivistischer Grundlage mit Berücksichtigung der Geschichte der Logik. 1920. — Str. 410 in sl.

nega. Izvajanje konkluzije iz dveh premis, izmed katerih bodi vsaj ena občeveljavna, je namreč le umetna tvorba logične refleksije, ki jo v živem toku svojega mišljenja, znanstvenega ali pa srednjega, le redkokdaj najdeš neokrnjeno. Lahko bi rekli, da — skoraj nikoli! In vrh tega ne smemo prezreti, da tistemu, ki misli o tem ali onem, ne gre v prvi vrsti za »čisto« ali teoretsko resnico, temveč za praktične reči: da bi s pomočjo mišljenja hotel doseči ta ali oni smoter. »Glad in ljubezen, častihlepje in lakomnost pa podobni nagibi spravljajo naše misli v tok ter stavijo cilje temu toku.« Tako uči, prav uči slovit filozof. In pa še to! Razmišljati o mišljenju samem, ki je nekaj psihičnega, ter ga povrh še razlikovati od misli, ki ne vsebujejo nič psihičnega ter so čestokrat razpredene v obliki silogizma, kdo bi tudi tega v dobi današnje »kulture« ne imel za nepotreben — luksus! V tem slutim »zadostni« razlog, da Markičeva knjižica zapade sodbi: »Času neprimerno!« Habent sua fata libelli!

Markič je imel s svojim spisom pred vsem »študirajoče« pred očmi ter bi jim hotel »v očigled precejšnji kompliciranosti tradicionalne silogistike« prinesiti »veliko olajšavo«. Toda od vseh 23 strani, ki jih obsega spis, se bo v srednji šoli po moji sodbi dalo s pridom, nemara celo z lepim pridom in ob zanimanju porabiti le to, kar se navaja kot »prva netočnost« za vzrok nezadovoljivim rezultatom dosedanje silogistike (str. 5—11) ter zadeva kombinacijo množinskih sodeb po kolikosti in kakovosti. Tradicijska logika namreč uči vse do danes, da je v tem oziru možnih le četrto tipov, in sicer: univerzalno-trdilna, univerzalno-nikalna, partikularno-trdilna in partikularno-nikalna sodba. Ta razvrstitev pa je pomanjkljiva, ker pušča v nemar dejstvo, da je nikalnica lahko spojena tudi s subjektivnim (in ne samo s predikatnim) pojmom. Zato pa Markič upravičeno navaja devetero možnosti (str. 7).

Ves ostali del knjižice pa bo najbrž zaman trkal na vrata »študirajočih« in tudi na učiteljeva. Primanjkovati bi tu in tam utegnilo tega, kar se imenuje — Apperceptionsmasse.

Jaz bi rekel, da je pot za »izenostavljenje« poglavja o silogizmu že od drugod obteknjena ali trasirana, kar najuspešneje obteknjena. Pravo smer sta pač tukaj pokazala Meinong in Husserl, s svojim naukom, ki se sicer na prvi mah zdi nekam Kolumbovo jajce, ki pa je v istini — koperniški čin, z naukom, da se ima mišljenje ravnati po svojem predmetu, ne pa narobe. Stvarni stan, to je koren lečen, ki ga zlasti silogistika ne sme prezirati, če nam je do tega, da se tradicijska logika, ki je početkom novega veka zapadla usodi Trnjulčice, prebudi in prerodi k novemu, plodovitemu življenju. Zato bi se zadnji stavek v Markičevi knjižici imel glasiti: ne »število«, temveč — predmet (= to, kar je dano) je torej izvor vsega in vse je predmet!

Da je Markič namesto mrtvih simbolov vzel za izhodišče svojemu izsledovanju žive zglede s tem ali onim stvarnim stanom, bi nemara tudi prišel do drugačnih zaključkov glede logičnih aksiomov.

In potemtakem Markičev trud ni bil nič ko — otium inutile? Nikar! Njegov spis je marveč čisto aktivna in sicer dvakrat aktivna postojanka: Markič je v Slovencih resen zastopnik matematske logike, ki se v inozemstvu krepko goji, ter postane s svojim pri-

zadevanjem prav gotovo deležen tega, kar se imenuje blagoslov resnega dela. Te, druge postojanke, ne smemo podcenjevati, četudi ne prinaša »praktičnih« vrednot. Prinaša pa zato inakih, ki se neposredno res da tičejo samo ene osebnosti, a z njeno rastjo tudi — širjih zajednic. Kajti i zanj velja tista iz nezemeljskih sfer prihajajoča odkletev:

Wer immer strebend sich bemüht,
den können wir erlösen!

K. Ozvald.

Umetnost.

Nekaj misli o cerkveni umetnosti. Religiozne umetnosti moderna umetnost splošno ne spoštuje. Le malokateri modernih umetnikov se loti religioznega predmeta. In če ga obdela, je njegov umotvor le redko zamišljen in izražen v objektivno religioznem duhu. O tem se lahko prepričamo vsak čas na raznih umetniških razstavah ter iz knjig in revij o moderni umetnosti.

Moderna umetnost je torej krščanstvo skoro izločila iz svojih stremeljenj. S tem se je odločila od prejšnjih dob in je pretrgala zgodovinsko kontinuiteto. Odvzemimo iz zgodovine umetnosti vse umotvore, ki jih je inspirirala verska misel, kaj še ostane? Vsa umetnostna zgodovina nam priča, da je najlepše in res monumentalne umotvore ustvarila verska misel. Arhitektura je postala monumentalna, ko se je v zgradbah pokazala verska ideja, kiparstvo in slikarstvo pa je našlo v izražanju verskih misli pravo življenje.

Vzrok, da moderna umetnost ni prijazna religiji v umetnosti, je splošna novodobna kultura, ki je ločena od religije in hoče to ločitev še bolj utrditi. Umetnost pa je vedno najjasnejši izraz kulture.

Kako pa umetnost naše dobe utemeljuje svoje odvajanje od religije? Prvič pravi, da verska umetnost ni svobodna, ker gre za cilji in nameni, ki umetnosti niso lastni. Drugič, da verska umetnost radi dane predmetnosti in vsebine zavira razvitek umetnikove osebnosti.¹ Nekateri celo trdijo, da krščanstvo, da Cerkev umetnosti ne more ničesar več dati.

Na te ugovore kratek odgovor. Umetnost res nima nobenega drugega bližnjega namena, kakor izražati ideje, lepoto v čutnih oblikah. Ta prvi namen pa ne izključuje drugih nalog umetnosti, namreč človeštvo dvigati duševno, нравno in versko. Ali moderna umetnost, ki je proglasila načelo *l'art pour l'art*, res izključuje vse drugotne namene? Zakaj pa ustvarja toliko umotvorov »čiste človečnosti«, s katerimi razširja in utrjuje kraljestvo počutnosti.

Pa vzemimo krščansko umetnost v najožjem pomenu besede kot cerkveno umetnost. Tudi ta ima kot svoj prvi namen izražati lepoto najvišjih idej, verske misli, v čutnih oblikah. Umetnik, ki res umetniško obdela versko snov, ki da verski ideji primerno čutno obliko, bo že s tem služil namenu religije. Ne-

¹ Misel, da Cerkev zavira razvoj umetniške osebnosti, je najnovejši čas izrekel celo prof. Strzygowski v svoji knjižici »Die bildende Kunst des Ostens« (Lipsko 1918) na več mestih, zlasti str. 67 in 68. Proučevanje krščanske umetnosti je težko pripravilo Strzygowskega do te krivične sodbe.

mogoče je namreč, da bi religija izražena v umetnosti ne imela istega vpliva, kakoršnega ima po svojem bistvu sploh na človeštvo. Verski umotvor časti Boga in spodbuja vernike k veselju v veri in k pobožnosti. Cerkevna umetnost je *l'art pour Dieu, l'art pour l'homme* v najlepšem pomenu. S tem ne izgubi umetnost nič na svoji veljavi, ampak s poletom k Bogu in s svojim blažilnim vplivom na duše dobi najvišjo čast, ki jo more doseči stvariteljno človeško delo.

Umetnost, ki ne mara služiti veri, izgubi skoro vse notranje življenje, ostane ji le krasna zunanjsčina. V vsaki umetnosti se morajo zrcaliti večne vrednote. Cele štari Goethe (l. 1814) piše: »Ljudje so le toliko časa produktivni, dokler so verni, potem posnemajo in se ponavljajo.«

Ali cerkevna umetnost res ovira razvoj umetnikove osebnosti? Katere so dotične težke vezi? Najprej v cerkvenem stavbarstvu. Ustreči mora potrebam liturgije, bogoslužja. To je vse. Drugo je v njegovi oblasti, estetsko primerna razporedba prostorov, vse formalne oblike, slog, sploh vse, kar dela stavbo umetno in monumentalno. Cerkev ni nobenega sloga proglasila za cerkveni slog. Vsi so ji enakovredni, da le ustrezajo cerkve zgrajene v kateremkoli slogu namenom in potrebam bogočastja. V kiparstvu in slikarstvu je umetnik vezan, v kolikor sprejema snov iz razodetja in cerkvene zgodovine, na notranjo zgodovinsko resničnost. Vezan je dalje na idealnost v izražanju. Verske misli so svete, vzvišene, častitljive, zato ne trpe površnih, neizčiščenih, zanikarnih ali celo trivialnih izraznih oblik. Kot zgled skladnosti vsebine in forme bi lahko navedli kipe božanstev grške umetnosti 5. stoletja (Fidias in njegova šola). Visoka umetnost te dobe je umela izražati vzvišenost in božanstvenost vedno kot temeljno misel. Poznejše dobe kaj takega niso več zmogle. Praksitel n. pr. že ni bil kipar za bogove.

Glede nekaterih umetniških izraznih oblik so se v Cerkvi tekom časa razvili tradicionalni tipi. Umetnost jih je ustvarila, umetnost naj jih ohrani, dokler ne izumi kaj boljšega. Saj so ti tipi večinoma upravičeni. Tako n. pr. ne kaže spreminjati tipa Kristusovega. Tradicionalni tipi pravega umetnika ne bodo ovirali, da bi ne mogel izraziti svojih visokih misli. Poznati mora pa značaj svetih dogodkov, dušo svetih oseb, ki jim hoče dati oblike v umetnosti. Kdor hoče n. pr. naslikati apostola Pavla, ni dosti, da ve za ikonografske podatke. Slike sv. Pavla slikar ne bo pogodil po resnici, ako ni pogledal v notranjost tega velikega, vseobsežnega duha, ako ni bral vsaj Dejanja apostolov in Pavlovih avtografskih podatkov v njegovih pismih. Potem šele bo Pavla psihološko pojmoval. In kaj naj šele rečemo o slikah Kristusovih? Na vsem polju cerkvene umetnosti je dosti prilike, da umetnik izobrazbi svojo osebnost. Kajpada, tudi za izobraženje umetnikove osebnosti velja načelo, da je vsaka osebnostna izobrazba napačna in neresnična, ako ne temelji na priznanju objektivnih norm in dolžnosti.

Krščanstvo in Cerkev ne moreta ničesar več dati umetnosti. Tu pa kar lahko rečemo: Ignoti nulla cupido. Kdor ne pozna krščanstva, temu krščanstvo ne bo moglo nič dati. Umetnik mora svojo umetniško misel doživeti. Kdo bi mogel z veseljem portretirati osebo, ki mu je povsem tuja, za katero nima zanimanja? Kdo;